

І. О. Матвійчук, аспірант Академії митної служби України

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено сутність економічної безпеки України. Узагальнено теоретико-методологічні засади дослідження категорії економічної безпеки держави. Сформовано поняття “економічна безпека”. Здійснено теоретичний аналіз процесів інституціоналізації управління економічною безпекою через взаємодію основних її акторів. Проведено аналіз можливих напрямків та шляхів вдосконалення управління економічною безпекою держави.

В статье исследована сущность экономической безопасности Украины. Обобщены теоретико-методологические основы исследования категорий экономической безопасности страны. Сформировано понятие “экономическая безопасность”. Осуществлен теоретический анализ процессов институционализации управления экономической безопасностью с помощью взаимодействия её основных актёров. Проведен анализ возможных направлений и путей усовершенствования управления экономической безопасностью страны.

The article explores the essence of economic security of Ukraine. Theoretical and methodological basis of research the category of economic security are generalized. The concept of "economic security" is formed. The processes of institutionalization of economic security managing through the interaction of the main actors are analyzed. Possible trends and ways of improving of the economic security managing are analyzed.

Ключові слова. Економічна безпека, інституціоналізація, суб'єкти забезпечення економічної безпеки, управління.

© І. О. Матвійчук, 2012

Вступ. Становлення України як незалежного суб'єкта міжнародної економічної діяльності та поступове включення до процесів глобалізації все більше обумовлює її залежність від зовнішніх економічних чинників, який притаманний усім елементам економічної взаємозалежності країн. У швидкозмінних умовах сучасної економіки здатність забезпечити безпеку країни від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз визначає рівень її конкурентоспроможності та динаміку соціально-економічного розвитку. Внаслідок цього більшого поширення і значення набуває таке поняття, як національна безпека держави в цілому та економічна безпека, зокрема, їх роль у формуванні умов стабільного функціонування всієї економічної системи держави та залучення до світових інтеграційних процесів. При цьому в умовах глобалізації світової економіки забезпечення економічної безпеки України стає все більш нагальною проблемою, оскільки економічна безпека – невід'ємна складова системи національної безпеки, її фундамент. Крім того, в сучасних умовах для України ця проблема набуває першочергового значення ще й тому, що розробка потужної системи економічної безпеки на всіх рівнях дасть можливість уникнути негативних наслідків відкритості національної економіки, забезпечити її конкурентоспроможність, захистити національного товаровиробника та ефективно взаємодіяти з міжнародними фінансовими та економічними структурами.

Питання управління та забезпечення економічної безпеки країни стало досить популярним, тому в спеціальній літературі широко представлені погляди науковців на цю проблематику. Вагомий внесок у розробку питань безпеки держави зробили такі вітчизняні вчені, як В. Амітан, І. Білько, В. Геєць, З. С. Варналій, Я. Жаліло, В. Мунтіян, В. Шлемко. Інтерес викликали праці російських учених, серед яких слід зазначити праці Л. Абалкіна, О. Архипова, С. Глазьева, А. Городецького, С. Лазуренка, В. Сенчагова, В. Тамбовцева та ін.

Однак критичний огляд наукових досліджень з проблем управління економічною безпекою держави дозволяє стверджувати, що деякі методологічні та теоретичні питання залишаються не повною мірою дослідженими.

Постановка завдання. Мета статті – комплексне дослідження процесів інституціоналізації управління економічною безпекою держави в умовах посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів між економіками різних країн.

Результати дослідження. Сучасний посткризовий етап розвитку українського суспільства, який характеризується пошуком парадигми стійкого соціально орієнтованого зростання, супроводжується якісною трансформацією інституціонального середовища, що виявляється в перерозподілі прав власності, в загостренні суперечності між існуючими, реформованими та імпортованими інститутами, у зростанні масштабів інтеграційних процесів за одночасної активізації центробіжних тенденцій у регіонах. Водночас вплив формальних та неформальних інститутів на сутність і принципи функціонування системи економічної безпеки характеризується наявністю певних суперечностей: ринкові інститути можуть одночасно виступати як засобом її забезпечення, так і фактором загроз.

Поняття економічної безпеки української держави після проголошення державної незалежності набуло надзвичайно великого значення. І це не дивно: гарантування економічної цілісності відтворювального комплексу країни, його ефективності – необхідна відповідь на принципові виклики часу. Можна сказати, що саме економічна безпека – кардинально значуща складова державної безпеки взагалі. Чітке розуміння поняття

економічної безпеки, її параметрів та пріоритетних цілей обов'язкове для вироблення тих практичних заходів, яких було б доцільно вжити з метою гарантування життєвих пріоритетів державного, національного розвитку.

Сутність економічної безпеки полягає в тому, що вона є базою для будь-яких інших напрямків, проявів та відгалужень безпеки держави, завдяки знанням цього відгалуження також можна передбачити наслідки зовнішніх або внутрішніх дій з метою зменшення їх можливого негативного або збільшення позитивного впливу на розвиток держави. Важливо зазначити, що економічна безпека держави являє собою комплексну систему, яка сама по собі теж має багато відгалужень (напрямків): сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, технологічна, продовольча, соціальна, демографічна, екологічна та ін. У той же час серед учених немає єдиної думки щодо визначення суті економічної безпеки та її складових елементів. При цьому забезпеченість економічної безпеки визначається станом найбільш вразливого її напрямку. Таким вважають напрямок, показники якого найближчі від показників інших напрямків до значення їх критичних обмежень [1, 112].

Важливо зазначити, що поняття економічної безпеки можна розглядати з погляду різних рівнів. На нашу думку, ієрархічна декомпозиція економічної безпеки має такий вигляд: глобальна економічна безпека, міжнародна економічна безпека, національна економічна безпека, економічна безпека регіону, економічна безпека підприємства (фірми) та економічна безпека особистості. Зв'язок між цими складовими очевидний, тому неможна вивчати їх у відриві одна від одної, а слід розглядати в комплексі, враховуючи специфіку кожної з них. Крім того, на нашу думку, саме наявні суперечності між безпекою різних рівнів – макрорівня та макрорівня – якраз і є головною проблемою економічної безпеки України і регіонів на сучасному етапі [2, 11].

Таким чином, економічна безпека держави, з одного боку, – це надсистема, що складається із систем різних напрямків (які, відповідно, мають свою внутрішню структуру). З іншого, економічна безпека – це складова національної безпеки держави. Водночас економічна безпека може розглядатись як підсистема міжнародної економічної безпеки, що, у свою чергу, є складовою надсистеми міжнародної безпеки [3, 299].

Для будь-якої держави питання безпеки завжди актуально, незважаючи на те, що в різні періоди йому приділяється більше чи менше уваги або ж увага акцентується на різних сферах безпеки. Але при цьому як вітчизняні, так і закордонні фахівці не мають єдиного підходу до визначення категорії “економічна безпека”. Зокрема, нині лише українські вчені-економісти дали більше двадцяти принципово відмітних трактувань даного поняття, що ускладнює формування дійової стратегії забезпечення економічної безпеки країни. Однак офіційно термін “економічна безпека” визначено 1985 р. у резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Міжнародна економічна безпека”.

Серед наявних у сучасних нормативних документах, науковій економічній та юридичній літературі визначень поняття “економічна безпека”, на нашу думку, можна умовно виділити декілька груп:

1) визначення, якими “економічна безпека” трактується як стан захищеності наявної суспільної системи від можливих загроз (О. Лепіхов, А. Городецький, В. Пірумов);

2) визначення, якими “економічна безпека” трактується як стан суспільної системи, здатний забезпечити необхідні параметри її існування та розвитку (Л. Абалкін, В. Геєць, М. Єрмошенко);

3) визначення, які поєднують характеристики двох попередніх підходів (В. Шлемко, І. Бінько, Г. Пастернак-Таранушенко);

4) визначення, якими “економічна безпека” визначається як механізм, система або комплекс заходів державного регулювання (В. Мунтіян, В. Амітан);

5) визначення, що характеризують економічну безпеку як окрему галузь науки – екосестейт (Г. Пастернак-Таранушенко);

6) визначення, що є прикладами комплексного підходу до визначення поняття “економічна безпека” (А. Сухоруков, О. Ладюк, Є. Олейников, В. Предборський) [4, 8–9].

Однак для наведених визначень поняття “економічна безпека” характерно таке: більшість з них надано з позиції максимальної абстракції; деякі з визначень наведено з метою розкрити лише сутність поняття, а інші – пояснити значення цього терміна; під час визначення поняття не завжди виконуються правила їх побудови і форми визначення, як це передбачається логікою [5, 2].

На основі вищезазначеного сформулюємо поняття “економічна безпека” як стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, що характеризується забезпеченістю необхідними ресурсами на рівні, котрий дозволяє гарантувати постійний і стабільний розвиток економіки, захищеність національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечує незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, спроможність до постійного оновлення й саморозвитку.

На наш погляд, поняття економічної безпеки належить до тих, які, з одного боку, всім інтуїтивно зрозумілі, а, з іншого, важко визначаються в досить коректній та вичерпній формі. Проте коректне визначення поняття економічної безпеки головне для коректного формування державної політики в економічній сфері загалом.

Аналіз даних соціальних практик показує, що здавна найефективнішою суспільною практикою мінімізації небезпек є інституціоналізація суспільства як процес створення стійких форм суспільних комунікацій і розподілу суспільних ресурсів з метою регулювання суспільного життя. Нині завдання полягає в тому, щоб створити умови для якісного вдосконалення і структурно-функціональної оптимізації наявної нині системи управління економічною безпекою держави. Крім того, в сучасних умовах посилюється потреба інституціоналізації управління економічною безпекою держави через створення нових інститутів, модернізацію діючих, створення нового інституційного середовища для всіх факторів економічної безпеки, де важлива роль повинна відводитися функції контролю та нагляду за основними її суб'єктами [6, 401].

Отже, інституціоналізація на сьогоднішній день – основний соціальний механізм побудови і функціонування системи економічної безпеки. Формування інституційного середовища управління економічною безпекою є основною стратегією досягнення стабільності в будь-якому суспільстві. При цьому виділяється той факт, що інституційна система суспільства, обслуговуючи весь комплекс суспільних відносин, – це форма реалізації системи суспільних інтересів. Ефективна інституційна система, реалізуючи громадські інтереси, організовує та гармонізує їх у напрямку забезпечення національних інтересів вищого порядку, завдяки чому досягається ефективність усього суспільного розвитку країни та її повний та всебічний (тобто достатній) захист.

У руслі ринкових перетворень в Україні відбувається корінний поворот в її зовнішньоекономічній політиці: від орієнтації на відносну замкненість до відкритої економіки та інтеграції в систему світогосподарських зв'язків, лібералізації всіх форм зовнішньоекономічної діяльності. Реалізація курсу на відкритість економіки, свободу торгівлі стає загальносвітовою тенденцією, оскільки дає країні ряд потенційних переваг: збільшення обсягу національного доходу внаслідок зростання маси залучених у міжнародний оборот ресурсів і факторів виробництва; перехід від традиційного товарообміну до більш високих форм співпраці (науково-технічної кооперації, виробничої інтеграції тощо); наближення рівня вітчизняного виробництва до світового; підвищення ступеня мобільності національних факторів виробництва; прискорення формування в країні ринкової інфраструктури.

Таким чином, інституційний механізм управління економічною безпекою держави являє собою сукупність органів і організацій, законодавчих та нормативних актів, методів управління економікою, що застосовуються державою з метою забезпечення економічної безпеки.

За час становлення незалежності України більшості структурних змін у державному управлінні був притаманний безсистемний, спонтанний характер, науково обґрунтована структурна перебудова економіки практично не проводилася. Держава втратила за цей період значну частину свого виробничого потенціалу, майже половина її економіки стала тіньовою. Водночас чимало країн світу продемонструвало не лише високі і сталі темпи розвитку виробництва й зовнішнього ринку, а й здатність формувати інструменти стосовно цілеспрямованості нейтралізації негативних явищ на випадок їх виникнення в зовнішньоекономічній діяльності або, іншими словами, уміння застосовувати спеціальні методи управління з тим, щоб забезпечити стабільну економічну безпеку.

Низька ефективність і несприятлива структура зовнішньої торгівлі товарами, відсутність помітних успіхів у залученні до сфери міжнародних економічних відносин поки що значного вітчизняного науково-технічного та інтелектуального потенціалу є факторами, які погіршують економічне становище нашої держави. Все ще зберігається розрив між невисокою експортною спроможністю та великою імпоротною залежністю економіки. Це обмежує можливість структурної перебудови національного господарського комплексу, становлення його ефективної зовнішньоекономічної спеціалізації та дедалі більше загрожують економічній безпеці держави.

Донедавна гарантії економічної безпеки у сфері зовнішньоекономічної діяльності хоч і дуже ефектно, але все ж централізовано надавалися державними органами управління України. Зараз же за ринкових відносин та широкої відкритості внутрішнього ринку майже всі питання управлінського характеру доводиться вирішувати на рівні галузей, підприємств, посередників, які не мають потрібної кваліфікаційної підготовки та спеціальних методичних розробок зі згаданої проблеми. Методичні підвалини управління економічною безпекою постають досить хиткими. Недосконалість управління процесами економічної безпеки призводить до того, що нерідко найкращі наміри у сфері зовнішньоекономічної діяльності перетворюються на свою протилежність і замість здобутків провокують шкоду при експортно-імпортних операціях.

Нині процес інституціоналізації національних економік прискорився, оскільки економічні інститути, створювані різними системами господарства (окремими національними економіками) та різноманітними міжнародними інтеграційними об'єднаннями (світовими фінансовими та господарськими організаціями, регіональними групуваннями тощо), все більшою мірою претендує на роль творців глобальних правил та норм або хоча б на врахування їх національної або регіональної специфіки під час розробки загальних правил [6, 398]. У цих умовах процеси зростання і розвитку національних економік посилюють суперечності в інституціональному контурі економічної безпеки: між формальними і неформальними інститутами, що регулюють контрактні відносини; між інтересами суб'єктів (сторін, відносин) економічної безпеки; між населенням і органами влади; між економічними агентами, що беруть участь у контрактних відносинах з приводу економічної безпеки й економічними агентами, не допущеними до участі; між державою і бізнес-структурами. Частково вирішити виявлені суперечності може вдосконалення системи управління економічною безпекою держави в частині активізації форм і методів взаємодії держави та бізнесу.

Зараз як суб'єкти безпеки в суспільстві виступають окремі громадяни (індивіди), соціальні групи, громадські, господарські організації, які усвідомлюють загрози і небезпеки суспільству, державі та покликані здійснювати певну діяльність з їх профілактики й подолання. Тією чи іншою мірою кожна особа, соціальна група, етнічна та національна спільноті забезпечують свою безпеку.

Згідно зі ст. 4 Закону України “Про основи національної безпеки України” № 964-15, суб'єктами забезпечення національної безпеки в Україні є Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; Прокуратура України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки

України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; громадяни України, об'єднання громадян.

При цьому ефективність діяльності людей у сфері безпеки набагато підвищується, якщо вони об'єднані у відповідні організації, установи та інститути. Найсильнішою підготовленою формою організації, покликаною забезпечити національну безпеку, є держава. Держава здійснює діяльність із забезпечення всіх видів національної безпеки, в тому числі й економічної. Вона спрямовує зусилля всіх громадян суспільства, незалежно від їх національної належності, на створення умов, що сприяють захисту їхніх національних інтересів та інтересів самої держави. Держава через систему своїх органів приймає закони та інші нормативні акти, забезпечує їх втілення в життя всіма наявними в її розпорядженні методами, в тому числі адміністративними. Державі належить монополія на законотворчість і примус під час реалізації. В той же час держава володіє значними матеріальними та фінансовими ресурсами, формує в суспільстві певну економічну мотивацію, заохочуючи і розвиваючи одні види діяльності та обмежуючи інші.

Держава являє собою об'єднане нею суспільство людей як цілісність у взаєминах з іншими країнами і народами. Через систему державних механізмів установлюються і підтримуються політичні, економічні договори та угоди, створюються регіональні та світові організації й союзи, спрямовані на захист політичних та економічних прав і свобод громадян. Здійснюється системний підхід до забезпечення всіх складових видів національної безпеки, в тому числі економічної безпеки.

У спеціальній економічній літературі активно обговорюється питання, чи може і чи повинна економіка бути об'єктом державного управління. Або ж їй потрібно надати необмежену можливість стихійної саморегуляції. Однак у жодній з країн, у тому числі і в США, ніколи ринкова економіка не набувала системних властивостей без державного регулювання та управління. Інша справа методи, форми і засоби державного управління. В сучасному суспільстві і економіка, і політика, і соціальне життя підлягають державному регулюванню та управлінню. Але в кожній країні масштаби, форми державного регулювання й управління різні, що визначається діями багатьох умов і факторів.

На нашу думку, проблема полягає не в тому, щоб усунути державу від управління економікою, а в тому, щоб зменшити вплив на її інститути бюрократичної і корупційної складової, надати їй управлінській діяльності моральний, соціально-культурний початок. Тоді й роль її в суспільстві, в забезпеченні економічної безпеки кожного громадянина та країни в цілому стане конструктивною і творчою.

Фактично питання управління та забезпечення економічної безпеки вирішують усі гілки державної влади: законодавча, виконавча, судова. При цьому дуже важливо розмежовувати їх повноваження в галузі забезпечення безпеки країни та її регіонів. Це закріплено в Законі України "Про основи національної безпеки України" № 964-15, де зазначається, що загальне керівництво у сферах національної безпеки та оборони України здійснює Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету й територіальної цілісності України [7].

Але оскільки цей напрям діяльності є великою складністю і потребує професійних знань і умінь у різних галузях, Закон передбачив створення спеціального органу – Ради національної безпеки та оборони України, яка координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сферах національної безпеки й оборони (в тому числі й економічної безпеки).

Рада національної безпеки та оборони України – це координаційний орган з питань національної безпеки та оборони при Президентові України, покликаний забезпечувати захист життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в усіх сферах суспільства, включаючи економічну, від внутрішніх і зовнішніх загроз [8].

Крім державних органів та інститутів управління забезпеченням економічної безпеки в суспільстві, склалася і діє система недержавних організацій, громадських об'єднань, рухів громадян, комерційних структур, асоціацій юридичних і фізичних осіб. Вони здійснюють агрегування життєво важливих економічних і соціальних інтересів, захист економічних прав і свобод різних суспільних груп, трудових і професійних колективів, впливають на вироблення економічної політики, стратегії і тактики економічної безпеки. Взяти, наприклад, діяльність такої масової недержавної організації, як профспілки. Вони послідовно втілюють у життя політику захисту економічних інтересів працівників, які працюють за наймом, ведуть боротьбу з безробіттям, домагаються повної зайнятості та поліпшення умов праці.

Отже, в управлінні із забезпечення економічної безпеки країни провідну роль відіграє держава та її інститути економічного управління, особливо такий координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, як Рада національної безпеки і оборони України. З формуванням громадянського суспільства в Україні все більшу роль у забезпеченні економічної безпеки відіграватимуть неформальні організації, підприємці та бізнесмени, працівники приватних і державних підприємств.

На рис. 1 наведено діючу в Україні систему управління економічною безпекою держави.

Ефективність процесу управління економічною безпекою залежить як від рівня адекватності державних інституцій завданням, покладених на них Конституцією функцій, так і від характеру й масштабів зовнішніх загроз та викликів. Як відомо, за Конституцією поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки – найважливіша функція держави і справа всього українського народу. За умов глобалізації контрольні та розподільні функції в національній економіці та (найголовніше) спроможність відстоювати інтереси власних громадян усупереч будь-яким іншим інтересам зберегли далеко не всі держави. На наш погляд, здатність держави на власний розсуд здійснювати економічну політику в інтересах виключно власних громадян і визначає рівень забезпечення її економічної безпеки.

Таким чином, належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики (в тому числі економічної), підкріпленою системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім і зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, примусити працювати механізм управління економічною ситуацією в Україні, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

У цьому аспекті важливий аналіз можливих напрямків та шляхів удосконалення управління економічною безпекою держави. На наш погляд, серед них слід виділити такі.

1. Забезпечення ефективної взаємодії держави та бізнесу в регулюванні економічних процесів і зміцненні економічної безпеки. Досвід соціально-економічного розвитку провідних країн Європи та Америки, а також російський досвід показав, що ні повне усунення держави від управління економікою, ні цілковите одержавлення економічних процесів не дають позитивних результатів. Економічна діяльність держави не повинна підміняти ринкові механізми. Держава повинна бути бажаним партнером бізнесу. Є багато сфер, де в держави і бізнесу збігаються інтереси: створення умов для активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, формування належної інфраструктури, охорона прав власності, боротьба з кримінальними елементами та ін.

2. Підвищення якості управління державними підприємствами. Більшість з них виробляють продукцію для потреб оборони країни. Ці підприємства не можуть працювати, підкорюючись тільки ринковим механізмам. За них має відповідати держава, а вони, у свою чергу, зобов'язані відповідати перед нею. Поки цієї взаємної відповідальності немає.

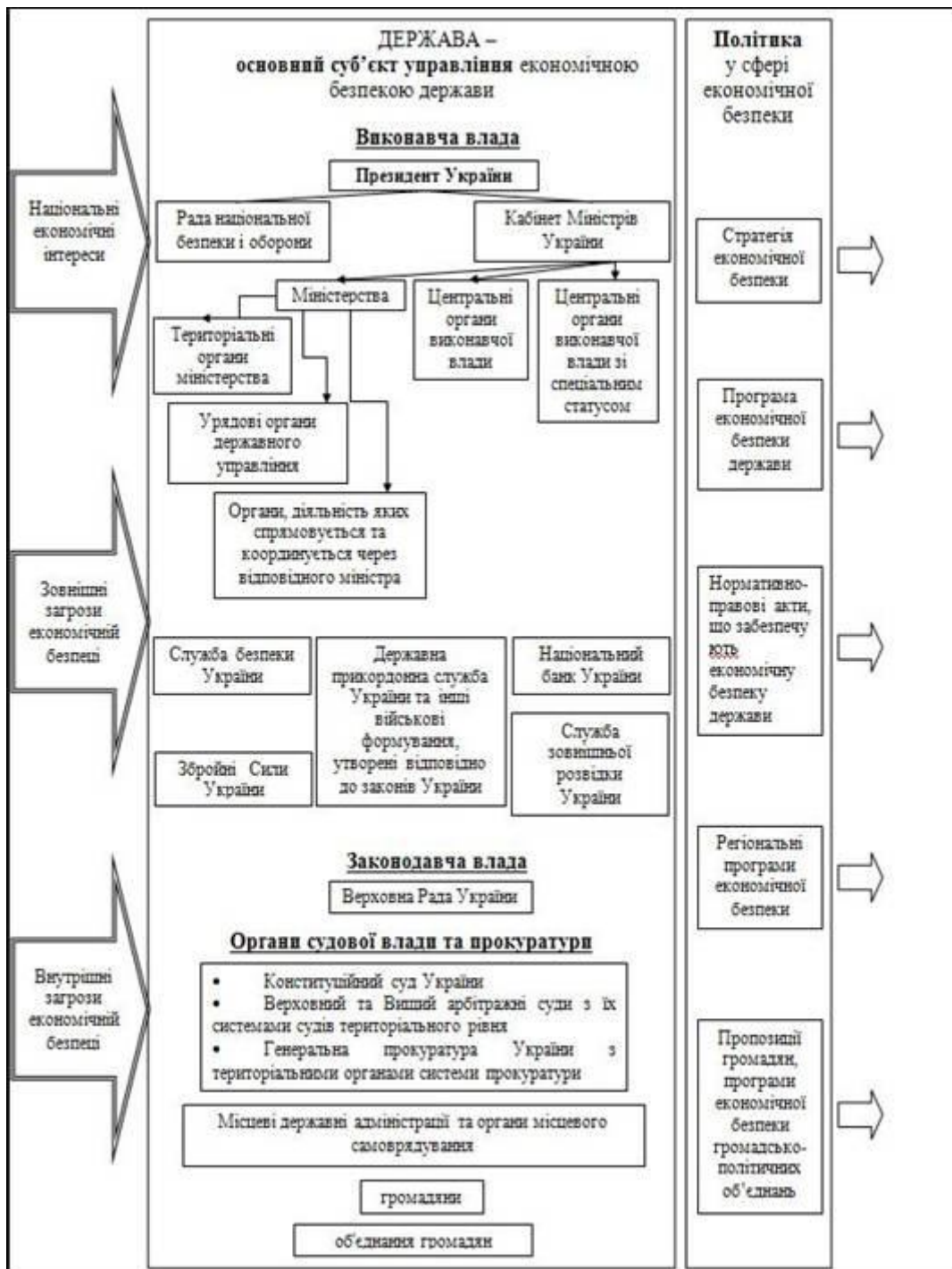

Рис. 1. Система управління економічною безпекою в Україні

Зростає роль держави в реструктуризації підприємств для вдосконалення їх організаційної структури, що забезпечує зниження виробничих та управлінських витрат, економію оборотних коштів, інтеграцію науки і виробництва. Одним з напрямків організаційних перетворень може бути створення інтегрованих структур, які об'єднують підприємства, фінансові та наукові організації (фінансово-промислові групи, науково-виробничі центри, корпорації, холдингові компанії).

3. Усебічна підтримка малого підприємництва, яке дозволяє забезпечити структурні зрушення у виробництві, активізувати інноваційні процеси, розробляти, освоювати нові технології в різних галузях національної економіки. Державні законодавчі органи повинні проявити велику наполегливість у вдосконаленні нормативно-правового забезпечення малого підприємництва.

Деякі економісти вважають, що переваги малого підприємництва обумовлені економічним змістом нинішнього етапу НТП. Численні дослідження показали, що задоволеність осіб творчої праці обернено пропорційна розмірам організації, в якій вони працюють. Нерідко висококваліфіковані співробітники вважають за краще влаштуватися на роботу в невеликі фірми або починають власну справу.

4. Інноваційна діяльність різних типів підприємств. Щоб ця діяльність була продуктивнішою, необхідно сформувати єдину державну інноваційну політику, визначити пріоритети розвитку інноваційної сфери, удосконалити законодавчі, нормативні акти, перевести підприємства на вищі технологічні уклади і створити для цього сприятливі економічні та фінансові умови.

Державні органи покликані надавати фінансову підтримку патентній та винахідницькій діяльності, здійснювати сприяння в захисті інтелектуальної власності в Україні та за кордоном, сприяти розвитку венчурного капіталу.

5. Розробка і втілення в життя структурної політики – пріоритетний напрямок розвитку, що забезпечує економічну безпеку країни, спрямований на збереження найцінніших елементів накопиченого технічного потенціалу, подолання сформованих деформацій у галузевій, внутрішньогалузевій та виробничій структурі, що виражаються в технічному і технологічному відставанні вітчизняного виробництва. Важливо створити і закріпити власну нішу на світовому ринку для експорту української промислової продукції, домогтися насичення внутрішнього ринку вітчизняною продукцією відповідно до обсягів структурного попиту.

6. Активізація науково-технічної політики поряд з розробкою та проведенням раціональної структурної політики. Необхідно створити за допомогою держави інфраструктури, що забезпечують комерціалізацію результатів НДВКР, забезпечити субсидування витрат вітчизняних підприємств та організацій на імпорт технологій, підтримку функціонування досвідчених стендів, експериментальних установок і виробництв. Щоб досягти прориву в цьому важливому напрямку, держава має використовувати всі наявні важелі впливу: індикативне планування, державні інвестиції, митні збори, освітню політику, виділення квот на закупівлі високоефективних технологій та “ноу-хау” тощо.

7. Запобігання витоку капіталів з України та їх повернення в національну економіку. Відсутність серйозних заходів протидії витоку капіталу призвело до того, що національна економіка втратила колосальний обсяг валюти. Зараз у рамках пошуку шляхів повернення вітчизняного капіталу з-за кордону обговорюється питання про міру відповідальності його власників за вчинені правопорушення. Існують два погляди: 1) повна амністія, в тому числі за рахунок скасування обмежень на рух капіталу; 2) посилення контролю і застосування кримінальної відповідальності в усіх випадках нелегального вивезення капіталу (приблизники цієї думки – в основному представники силових міністерств).

8. Істотна зміна культурної, інформаційної та виховної політики держави і структур громадянського суспільства, приведення цієї політики у відповідність з традиційними цінностями української духовної культури, освоєння сучасної форми національної ідеї України, що сприяло б згуртуванню і духовному збагаченню різних етнічних, соціальних груп людей і гармонізації суспільних відносин. Виховання зростаючого покоління в дусі патріотизму, соціальної соборності, творчої праці, першості духовного над матеріальним, на принципах соціального партнерства та справедливості сприятиме формуванню високоякісного людського потенціалу, інтелектуалізації суспільного виробництва, а значить, забезпеченню економічної безпеки країни, подоланню системної кризи.

Нами запропоновано та розглянуто лише деякі питання та визначено основні напрямки вдосконалення управління економічною безпекою країни. Проте для вирішення даного питання необхідний творчий пошук, нестандартні рішення, соціально-економічні експерименти. Але при цьому методи експериментування повинні мати наукове обґрунтування очікуваних соціальних та економічних наслідків і мінімізувати ризик і можливі помилки.

Висновки. Економічна безпека є багатогранним, багатоаспектним, системним явищем. Як система вона складається з великої кількості елементів, має ієрархію рівнів організації, здатна генерувати в процесі розвитку нові рівні, при цьому новий рівень зворотно впливає на попередні рівні, перебудовує їх, в результаті чого система отримує нову цілісність.

За відсутності виваженої державної політики управління економічною безпекою перетворюється на домінування приватних економічних інтересів над загальнодержавними. У зв'язку з цим існує нагальна необхідність в уточненні функцій і повноважень державних структур, інституціоналізація діяльності яких має відбуватися відповідно до принципів формування ринкової соціально орієнтованої економіки та принципів управління складними системами, якими є економічні системи держави та регіонів.

Отже, управління економічною безпекою – невід'ємна функція кожного регіону і держави та основна сфера діяльності їх інститутів. Вони мають реалізовувати життєво важливі інтереси людини, суспільства, держави, розробляти та здійснювати комплекс заходів щодо захисту їх від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, гарантувати сприятливі умови життя і продуктивної праці громадян.

Література

1. Долгопалова М. М. Деякі аспекти процесу забезпечення економічної безпеки держави / М. М. Долгопалова // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2010. – № 3. – С. 110–115.
2. Борович О. Д. Методология и критерии оценки экономической безопасности региона / О. Д. Борович // БизнесИнформ. – 2009. – № 11 (1). – С. 11–15.
3. Заблоцька О. Ю. Концептуальні засади бюджетної безпеки України / О. Ю. Заблоцька, Ю. Я. Касараба, І. Г. Лубенець // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 298–300.
4. Мірошніченко О. В. Визначальні функції системи національної економічної безпеки / О. В. Мірошніченко // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2007. – № 12. – С. 8–11.

5. Губарева І. О. Теоретичне визначення змісту поняття “економічна безпека” / І. О. Губарева, В. А. Доровської // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 1–11.
6. Ткач А. А. Институционализация глобального экономического развития / А. А. Ткач // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – С. 398–403.
7. Про основи національної безпеки України : Закон України № 964-15 (із змінами, внесеними згідно із Законами України № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005) в останній редакції від 20.07.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/про%20основи%20національної%20безпеки%20україни>, вільний. – Загол. з екрана. – Мова : укр.
8. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України № 183/98-вр від 05.03.1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>, вільний. – Загол. з екрана. – Мова : укр.